

УДК 346-347.4

[https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-8\(38\)-541-551](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-8(38)-541-551)

Пунда Олександр Олегович доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри права, Хмельницький Національний Університет, вул. Інститутська 11, м. Хмельницький, 29016, тел.: (097) 457-64-10, <https://orcid.org/0000-0002-9175-3141>

Арзянцева Дар'я Андріївна кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри менеджменту, фінансів, банківської справи та страхування, Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, вул. Героїв Майдану, 38, м. Хмельницький, 2900, тел.: (067) 265-88-74, <https://orcid.org/0000-0001-8014-7544>

ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ПРОЦЕСІ ДОКАЗУВАННЯ У ГОСПОДАРЬКОМУ СУДОЧИНСТВІ

Анотація. Стаття присвячена питанням перспектив використання штучного інтелекту в процесі доказування у господарському судочинстві. Сучасна правова регламентація штучного інтелекту визначає його як об'єкт права, оскільки прирівняти штучний інтелект до живих істот неможливо. Наголошено, що технологічне удосконалення штучного інтелекту та зростання його інструментальних можливостей доводить ефективність його застосування у практичній юридичній діяльності. Наукові дослідження у сфері штучного інтелекту зосереджено на впливі «генеративних» систем штучного інтелекту, які можуть створювати контент, що імітує людську роботу. Застосування штучного інтелекту в цьому контексті може допомогти оптимізувати та спростити процес, роблячи його більш точним, ефективним і безпечним. Найбільш поширеними формами застосування штучного інтелекту у юриспруденції є отримання інформаційно-довідкових матеріалів, генерування відповідей на пошук інформації щодо законодавства, судової практики, правових позицій. Перспективним напрямом застосування штучного інтелекту виступає сфера доказування у господарському судочинстві. Можливості прикладного застосування штучного інтелекту при цьому охоплюють не лише аналіз нормативно-правових джерел, але й можуть надати у розпорядження зацікавленої особи інформацію, необхідну для формування експертних висновків. Штучний інтелект при цьому буде виступати інструментальним помічником в організації процесу доказування у господарському судочинстві. Підкреслено, що штучний інтелект має

підтримувати у своїй діяльності орієнтири на загальні людські цінності, права та свободи людини. На сучасному етапі його необхідно розглядати лише як «допоміжний» ресурс, проте, у майбутньому, очевидно, його роль у практичній діяльності з юридичного обслуговування зміниться.

Ключові слова: господарське судочинство, доказування, право, штучний інтелект, аналіз, пошук даних, юридичне діловодство.

Punda Oleksandr Olegovych Doctor in the field of Legal Science, docent, professor of the Department of Law, Khmelnytskyi National University, Institute St., 11, Khmelnytsky, 29016, tel.: (097) 457-64-10, <https://orcid.org/0000-0002-9175-3141>

Arziantseva Daria Andriivna PhD in Economics, associate professor, assistant professor of the Department of Management, Finance, Banking and Insurance, Khmelnytsky University of Management and Law named after Leonid, Heroes of the Maidan St., 38, Khmelnytsky, 2900, tel.: (067) 265-88-74, <https://orcid.org/0000-0001-8014-7544>

PROSPECTS OF THE USE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN THE PROCESS OF EVIDENCE IN COMMERCIAL LEGISLATION

Abstract. The paper is dedicated to issues on the organization of the process of proof in commercial legislation in conditions of expanding usage of the artificial intellect. Current legal regulation of the artificial intellect identifies it as an object of the law, because the artificial intellect can not be equal to living creatures. There is stressed, a technological improvement of the artificial intellect and increasing its instrumental abilities prove the effectiveness of use of it in the practical legal activities. Scientific researches are focused at the impact of “generative” systems of the artificial intellect which can create content that simulates human work. Usage of the simulates human work in this context can assists to optimize and to simplify a process, making it more accurate, effective, and safe. Receiving of information and reference materials, generation of answers to the search for information on legislation, judicial practice, legal positions are the most widespread forms of usage of the artificial intellect. The field of the process of proof in commercial legislation in entrepreneurship is a perspective direction of the artificial intellect usage. Opportunities of the practical usage of the artificial intellect include both analysis of legislative sources and providing information that is necessary for stakeholders to form the expert conclusions. The artificial intellect will be an instrumental assistant for organization of the process of proof in commercial legislation. There is outlined, the artificial intellect has to compline with orienteers to common human values, human rights and freedoms. Today, we should to view the artificial intellect as an

additional resource; however, in the future, its role will be changed in the practical legal service activities obviously.

Keywords: commercial legislation, evidence, law, artificial intellect, analysis, data search, legal administration.

Постановка проблеми. Розвиток інформаційних технологій приносить постійні новації у практику сучасного підприємництва. Поява Інтернету привела до розвитку електронної комерційної діяльності, поширенню безготівкових розрахунків, появи «віртуальних активів» та «електронних грошей». Водночас, найбільш очікуваним досягненням у багатьох сферах суспільного життя та комерційної діяльності стає поява штучного інтелекту (ШІ). Розробка штучного інтелекту відбувається поряд з дослідженнями у сфері робототехніки. У майбутньому технологічні розробки у цій сфері мають надати електронній особистості об'єктивізованої форми та започаткують її взаємодію зі світом людей. Разом із тим, вже сьогодні відчувається активний вплив ШІ на суспільне життя, через можливості виконання окремих функцій у відносинах праці. Різні сфери судочинства, серед яких судочинство господарське, як і інші форми правової роботи виглядають перспективною сферою поширення можливостей використання штучного інтелекту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та прикладні проблеми використання штучного інтелекту стали предметом дослідження багатьох науковців у сфері історії, економіки, державного управління та, насамперед, права. Зокрема, йдеться про праці таких вітчизняних науковців, як: Н. А. Азьмук [1], Р. В. Березенський [2], Н. В. Верлос [3], А. Ю. Голобородько [4], О. І. Зозуляк [5], К. О. Клименко [6], К. Міліціна [7], Є. О. Мічурін [8], А. С. Осьмак [9], Д. Прилиппо [10], Є. А. Тимошенко [11], О. М. Тридід [12], М. С. Уткіна [13], Л. Г. Хоменко [14], Н. В. Шишка [15], Б. С. Щербина, В. В. Ткаченко [16] та ін. Проте, чимало аспектів проблематики залишаються недостатньо вивченими. Зокрема, актуальною є окремі способи регламентування використання штучного інтелекту в процесі доказування у господарському судочинстві.

Мета статті – дослідження доктринальних та прикладних аспектів регламентування використання штучного інтелекту в процесі доказування у господарському судочинстві.

Виклад основного матеріалу. Впровадження інформаційних технологій, частиною яких є технології штучного інтелекту, є невід'ємною складовою розвитку соціально-економічної, науково-технічної, оборонної, правової та іншої діяльності у сферах загальнодержавного значення [17]. Відповідно до Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні, схваленої розпорядженням КМУ від 2 грудня 2020 р. № 1556-р: «...штучний інтелект –

це організована сукупність інформаційних технологій, із застосуванням якої можливо виконувати складні комплексні завдання шляхом використання системи наукових методів досліджень і алгоритмів обробки інформації, отриманої або самостійно створеної під час роботи, а також створювати та використовувати власні бази знань, моделі прийняття рішень, алгоритми роботи з інформацією та визначати способи досягнення поставлених завдань» [17]. Концепція передбачає необхідність формування принципів використання штучного інтелекту серед іншого у сферах правосуддя, економіки та публічного управління.

Найбільш яскравим прикладом необхідності формування організаційних та правових засад у сфері використання штучного інтелекту стало стрімке поширення чат-бота на основі штучного інтелекту ChatGPT (англ. Generative Pre-trained Transformer), розробником якої є фірма OpenAI. Сучасні наукові розробки у сфері штучного інтелекту зосереджено на впливі «генеративних» систем штучного інтелекту на кшталт ChatGPT, які можуть створювати контент, що імітує людську роботу. Більш масове використання таких систем може спричинити бум продуктивності, який зрештою збільшить щорічний світовий ВВП на 7% протягом 10 років [18]. У той же час, технологія спричинить значні потрясіння на ринку праці, піддавши автоматизації еквівалент 300 млн працівників у великих економіках, зайнятих повний робочий день. Юристи та адміністративний персонал будуть серед тих, хто найбільше ризикує залишитися без роботи. Дослідники порахували, що приблизно дві третини робочих місць у США та Європі піддаються певній мірі автоматизації за допомогою штучного інтелекту [18]. Діяльність у сфері дослідження «штучного інтелекту» принципово викликає перестороги з боку не тільки представників влади та громадянського суспільства, але й розробників подібних систем. Так, керівники компаній-розробників Google, Microsoft, OpenAI та Anthropic 4 травня 2023 року провели зустріч з віце-президентом США та вищими посадовими особами адміністрації президента США Джо Байдена, на якій обговорили ключові аспекти застосування «штучного інтелекту». Причиною є занепокоєння влади США щодо швидкозростаючої технології «штучного інтелекту», що включає в себе порушення конфіденційності, упередженість і побоювання, що вона може сприяти поширенню шахрайства і дезінформації [19].

Вже у кінці квітня 2023 року Міністри цифрових технологій країни «Великої сімки» G7 погодилися з необхідністю прийняття відповідних законів для регулювання «штучного інтелекту». Зазначається, що відповідне правове регулювання повинно також «зберігати відкрите і сприятливе середовище» для розвитку технологій штучного інтелекту та ґрунтуватися на

демократичних цінностях в умовах занепокоєння щодо конфіденційності та ризиків для безпеки [20]. Водночас, Європейська комісія розширила використання штучного інтелекту під час перекладу, вперше дозволивши автоматичний переклад своїх прес-релізів без людської участі – це дозволить пришвидшити їхню публікацію та збільшити кількість мов перекладу [21].

Більшість експертів пов'язують прогрес у розвитку штучного інтелекту з розвитком нейронних мереж – це один із напрямів досліджень в області штучного інтелекту, засноване на моделюванні біологічних процесів, які відбуваються в людському мозку. Саме їм ми зобов'язані за появу вражаючих результатів у розпізнаванні мови та зображень, постановці медичних діагнозів, перекладі тексту та створення зображень, генерації мови та музичної композиції. Наразі фахівці визнають нейронні мережі одним із кращих алгоритмів машинного навчання, а рішення та дії на їх основі показують на даний момент найвидатніші результати. Тож варто зазначити, що «самосвідомий» тип штучного інтелекту буде заснований саме на цьому алгоритмі, який, в принципі, копіює структуру головного мозку людини [11].

Завдяки поширеним сьогодні чатботам ChatGPT та Bard, а також іншим нейромережам, стає можливим створення та корегування текстів, генерування зображення чи відеоконтенту. Однак у найближчому майбутньому вже прогнозують швидку появу так званого сильного штучного інтелекту (AGI), який зможе виконувати будь-які завдання не гірше, чи навіть краще за людину [22]. У статті розробника ChatGPT та DALL-E, компанії OpenAI, зазначається, що AGI (ШІ) має «розширити можливості людства до максимального процвітання», але це може призвести до певних проблем. Через це OpenAI пропонує набір принципів, якими можна керуватись при роботі зі штучним інтелектом. До числа таких запропоновано віднести: необхідно здійснити розгортання та дослідження менш потужних ШІ-систем в реальному світі для отримання досвіду та відгуків щодо їх роботи у різних сферах життя людини; спростити доступ до ШІ-систем для всіх; штучний інтелект має підтримувати загальні людські цінності, права та свободи людини; має бути поглиблена взаємодія міжнародних структур для використання та регулювання штучного інтелекту та має відбуватися постійний обмін даними та накопиченим практичним досвідом щодо розвитку штучного інтелекту з громадськістю та залучення зацікавлених сторін, які можуть зробити внесок у розвиток штучного інтелекту [22].

Водночас, через інноваційний характер провідних економік світу у геометричній прогресії зростає запит на STEM-кваліфіковані кадри. Акумуляування цінного фахового кадрового потенціалу вже відбувається. Штучний інтелект покликаний замінити передусім початківців:

тестувальників продукту, «джуніорів» – наймасовішу частину ІТ-спільноти. Так, чатбот ChatGPT та Midjourney генерують продукт на основі залучених даних. Кожен запит – додаткові дані. Виконують стандартизовані завдання: написання підсумків, планів, звітів. OpenAI-GPT з часом стане однією з функцій Word, Outlook і PowerPoint. Бізнес різного напрямку прогнозує, як включити ChatGPT та Midjourney у свою діяльність, наприклад генерувати бізнес-плани, статті, політичні прогнози [23]. Також у рамках програми скорочення витрат на 100 мільйонів євро штучним інтелектом планують замінити «редакторів, персонал друкованого виробництва, підредакторів, коректорів та фоторедакторів (мова йде про газету Axel Springer SE)» [24].

Сучасна правова регламентація штучного інтелекту визначає його як об'єкт права, оскільки прирівняти штучний інтелект до живих істот неможливо, адже біологічно штучний інтелект та роботи неживі та позбавлені чутливості на даному етапі розвитку, хоча й існують розробки щодо емоційного інтелекту [16]. Штучний інтелект вже активно використовується і в юридичній сфері. Він перетворюється на ефективний інструмент допомоги юристам та юридичним фірмам у супроводі їх практичної діяльності. Найбільш популярним сьогодні є напрямок здійснення «юридичного пошуку». Штучний інтелект може автоматизувати та значно прискорити процес пошуку та перекладу нормативно-правових актів, юридичних документів, судових рішень (прецедентів) та інших джерел, у тому числі, локального правового характеру. Штучний інтелект спроможний швидко проаналізувати великі набори даних та знайти найбільш релевантну інформацію. Іншою є сфера автоматизації юридичного діловодства пов'язаного із заповнення форм, створення стандартних договорів або заповненням декларацій (наприклад, митних). Принципово можливим також виглядає здійснення прогнозування результатів судових розглядів за допомогою алгоритмів аналізу попередніх судових рішень (усталеної судової практики). Наприклад, інтелектуальний аналіз бізнес-процесів підприємства ґрунтується на штучному інтелекті як ефективному інструменті розвитку платформи інтегративного розвитку підприємств [4]. Вже сьогодні постає питання про стандарти формування правової моделі, що забезпечить належну унормованість та визначеність у праві щодо регулювання судових процедур під час застосування штучного інтелекту [15].

Одним з перспективних напрямків для використання штучного інтелекту у процесі доказування у господарському судочинстві виступає надання висновку експерта у галузі права. Слід підкреслити, що висновок експерта у галузі права не є доказом, має допоміжний (консультативний) характер і не є обов'язковим для суду [25]. Суд може посилатися в рішенні на висновок експерта у галузі права як на джерело відомостей, які в ньому

містяться, та має зробити самостійні висновки щодо відповідних питань (ст. 109 ГПК України). Призначення експертизи у галузі права не може бути підставою зупинення провадження у справі, як це може відбуватися в разі призначення судової експертизи відповідно до ст. 228 ГПК України. Експертиза у галузі права не є судовою експертизою і має консультативний характер для суду [26].

Сьогодні штучний інтелект, вже спроможний аналізувати правові тексти, вивчати законодавчу базу та видається рекомендації з питань права. Однак при цьому існують декілька обмежень, як правового так і етичного характеру. Так, штучний інтелект базує свої висновки на доступних йому даних. Якщо конкретна інформація або законодавство не було включено в навчальний датасет, штучний інтелект не зможе правильно аналізувати ситуацію на основі цього джерела. Також, сучасні системи можуть аналізувати текст та рекомендувати рішення на основі наявних даних, але він не завжди розуміють всю глибину та контекст правових питань, особливо коли це стосується нових або нестандартних ситуацій. Таким чином, хоча штучний інтелект може слугувати цінним інструментом для підтримки в роботі з правовими питаннями, на даний момент він не може повністю замінити потребу в людину-науковця (фахівця у галузі права або експерта) при підготовці наукових висновків правового характеру для суду. У будь-якому разі вже сьогодні необхідно розпочати підготовку до формування наукової бази щодо широкого впровадження можливостей штучного інтелекту у судочинство.

Висновки. Технологічне удосконалення штучного інтелекту та зростання його інструментальних можливостей доводить ефективність його застосування у практичній юридичній діяльності. Найбільш поширеними формами застосування штучного інтелекту в юриспруденції є отримання інформаційно-довідкових матеріалів, генерування відповідей на пошук інформації щодо законодавства, судової практики, правових позицій. Перспективним напрямом застосування штучного інтелекту виступає сфера використання штучного інтелекту у процесі доказування у господарському судочинстві для надання висновку експерта у галузі права або здійснення інших видів експертиз. Водночас, штучний інтелект, який вже спроможний аналізувати правові тексти, вивчати законодавчу базу та видається рекомендації з питань права. Однак при цьому існують декілька обмежень, як правового так і етичного характеру.

На сучасному етапі його необхідно розглядати лише як «допоміжний» ресурс, проте, у майбутньому, очевидно, його роль у практичній діяльності з юридичного обслуговування зміниться.

Література:

1. Азьмук Н.А. Стратегічні напрями збалансування розвитку національного ринку праці та цифрової економіки : автореф. дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.03. НАН України, Ін-т економіки пром-сті. Київ, 2020. 48 с.
2. Березенський, Р. І. Моделі та методи управління проектами інформатизації автотранспортного господарства військових формувань та правоохоронних органів: автореф. дис. ... канд. техн. наук : 05.13.22. Держ. служба України з надзв. ситуацій, Львів. держ. ун-т безпеки життєдіяльності. Л., 2019. 22 с.
3. Верлос Н. В. Рецепт у конституційному праві України. дис. ... д. ю. н. : 12.00.02. Національний авіаційний університет. Київ. 2021. 475 с.
4. Голобородько А. Ю. Управління інтегративним розвитком підприємств у сучасній економічній парадигмі цифровізації.: автореферат дис. ... д. е. н. : 08.00.04. 2023 р. 30 с.
5. Зозуляк О. І. Штучний інтелект як об'єкт цивільно-правового регулювання: Збірник наукових статей. Івано-Франківськ : ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», 2021. Вип. 55. С.95-103.
6. Клименко К.О. Сучасні інформаційні інструменти в судовій та адвокатській діяльності. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2021. Випуск 65. С. 348-352.
7. Міліціна К. Об'єкти, створені за допомогою штучного інтелекту і штучним інтелектом безпосередньо, та авторське право США. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 5. С. 343–346.
8. Мічурін Є. О. Правова природа штучного інтелекту. *Forum Prava*. 2020. № 64 (5). С. 67–75.
9. Осьмак А. С. Механізми забезпечення інтероперабельності сервісної діяльності органів публічної влади: автореф. дис. ... д.філософ : 281 Публічне управління та адміністрування. 2020 р. 30 с.
10. Прилипко Д. Штучний інтелект та авторське право. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2021. №2. С. 15-22.
11. Тимошенко Є.А. Штучний інтелект як суб'єкт права інтелектуальної власності. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 4. С.328-332.
12. Тридід О.М. Стратегія розвитку підприємства в умовах кризи: Автореф. дис... д-ра екон. наук: 08.06.01. Донец. нац. ун-т. Донецьк, 2003. 31 с.
13. Уткіна М. С. Можливість віднесення творів, створених штучним інтелектом, до об'єктів інтелектуальної власності. *Правові горизонти*. 2019. № 17. С. 54–58
14. Хоменко Л.Г. Історія вітчизняної кібернетики та інформатики (етапи накопичення наукової спадщини та досвіду інформатизації суспільства): Автореф. дис...д-ра іст. наук: 07.00.07. НАН України. Центр дослідж. наук-техн. потенціалу та історії науки ім. Г.М.Доброва. К., 2000. 35 с.
15. Шишка Н.В. Штучний інтелект в українському правосудді: правові передумови запровадження. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 3. С.143-145.
16. Щербина Б.С., Ткаченко В.В. Штучний інтелект як суб'єкт цивільного права. *Юридичний вісник*. № 1 (58). 2021. С. 142-148.
17. Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні : Розпорядження КМУ від 2 грудня 2020 р. № 1556-р. Верховна Рада України. База «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text> (дата звернення 25.07.2023 р.)
18. Goldman Sachs порахував, скільки робочих місць під загрозою через штучний інтелект. *Економічна правда*. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2023/03/28/698512/>. (дата звернення 25.07.2023 року).

19. Павлиш О. Керівників Google, Microsoft і OpenAI запросили до Білого дому на нараду щодо безпеки ШІ. URL.: <https://www.epravda.com.ua/news/2023/05/3/699734/> (дата звернення 25.07.2023 року).
20. Пилипів І. Країни G7 виступають за прийняття законів для регулювання ШІ. URL.: <https://www.epravda.com.ua/news/2023/04/30/699615/>. (дата звернення 25.07.2023 року).
21. Європейський Союз уперше дозволив автоматичний переклад пресрелізів штучним інтелектом. *Європейська правда*. URL.: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2023/06/15/7163764/>. (дата звернення 25.07.2023 року).
22. Даньшина К. Трьох законів робототехніки вже замало — розробник ChatGPT пропонує нові принципи керування ШІ-технологіями. URL.: <https://itc.ua/ua/novini/rozrobnyk-chatgpt-proponuye-pryntsypy-keruvannya-shi/>. (дата звернення 25.07.2023 року).
23. Чижигов Г. Штучний інтелект: нічого особистого, просто бізнес. *Економічна правда*. URL.: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/02/2/696630/>. (дата звернення 25.07.2023 року).
24. Поя А. Штучний інтелект замінить частину редакторів відомої німецької газети. *Українська правда*. URL.: <https://life.pravda.com.ua/society/2023/06/20/254979/>. (дата звернення 25.07.2023 року).
25. Зятіна Д. Докази і доказування в господарському процесі: новітня практика Касаційного господарського суду. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 6. С. 83–88.
26. Господарський процесуальний кодекс України : Закони України від 6 листопада 1991 року № 1798-ХІІ. Верховна Рада України. База «Законодавство України». URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text> (дата звернення 25.07.2023 року).

References:

1. Azmuk, N.A. (2020). Stratehichni napriamy zbalansuvannya rozvytku natsionalnoho rynku pratsi ta tsyfrovoi ekonomiky [Strategic directions for balancing the development of the national labor market and the digital economy]: author's abstract. thesis ... *Dr. Econ. Sciences*: 08.00.03. NAS of Ukraine, Institute of Industrial Economics. Kyiv. [in Ukrainian].
2. Berezenskyi, R.I. (2019). Modeli ta metody upravlinnia proektamy informatyzatsii avtotransportnoho hospodarstva viiskovykh formuvan ta pravookhoronnykh orhaniv [Models and methods of project management of the informatization of the motor transport industry of military formations and law enforcement bodies]: autoref. thesis ... *Candidate technical Sciences*: 05.13.22. Govt. the service of Ukraine with superannuation of situations, Lviv. state University of Life Safety. Lviv. [in Ukrainian].
3. Verlos, N. V. (2021). Retseptsia u konstytutsiinomu pravi Ukrainy [Reception in the constitutional law of Ukraine]. *Thesis ... d. yu. N.* : 12.00.02. National Aviation University. Kyiv. [in Ukrainian]
4. Holoborodko, A. Yu. (2023). Upravlinnia intehtatyvnym rozvytkom pidpriemstv u suchasni ekonomichni paradyhmi tsyfrovizatsii [Management of the integrative development of enterprises in the modern economic paradigm of digitization.: abstract of the dissertation]. ... *d. e. n.* : 08.00.04. [in Ukrainian]
5. Zozuliak, O. I. (2021). Shtuchnyi intelekt yak ob'ekt tsyvilno-pravovoho rehuliuвання [Artificial intelligence as an object of civil law regulation]: *Zbirnyk naukovykh statei. Ivano-Frankivsk : DVNZ «Prykarpatskyi natsionalnyi universytet imeni Vasylia Stefanyka»*. (Vyp. 55), (pp. 95-103). [in Ukrainian].

6. Klymenko K.O. (2021). Suchasni informatsiini instrumenty v sudovii ta advokatskii diialnosti [Modern information tools in judicial and advocacy activities]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho Natsionalnoho Universytetu - Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University*, Issue 65, 348-352 [in Ukrainian]
7. Militsina K. (2019). Obiekty, stvoreni za dopomohoiu sztuchnoho intelektu i sztuchnym intelektom bezposeredno, ta avtorske pravo SShA [Objects created with the help of artificial intelligence and artificial intelligence directly, and US copyright]. *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo - Entrepreneurship, economy and law*. No. 5, 343-346. [in Ukrainian]
8. Michurin E. O. (2020). Pravova pryroda sztuchnoho intelektu [Legal nature of artificial intelligence]. *Forum Prava - Forum of law*, 64 (5), 67-75. [in Ukrainian]
9. Osmak A. S. (2020). Mekhanizmy zabezpechennia interoperabelnosti servisnoi diialnosti orhaniv publichnoi vlady [Mechanisms for ensuring the interoperability of service activities of public authorities]: autoref. thesis ... *Doctor of Philosophy*: 281 Public management and administration. [in Ukrainian]
10. Prylypko D. (2021). Shtuchnyi intelekt ta avtorske pravo [Artificial intelligence and copyright]. *Teoriia i praktyka intelektualnoi vlasnosti - Theory and practice of intellectual property*. 2, 15-22. [in Ukrainian]
11. Tymoshenko, Ye.A. (2020). Shtuchnyi intelekt yak subiekt prava intelektualnoi vlasnosti [Artificial intelligence as a subject of intellectual property law]. *Chasopys Kyivskoho universytetu prava - Journal of the Kyiv University of Law*, 4, 328-332. [in Ukrainian]
12. Trydid, O.M. (2003) Stratehiia rozvytku pidpriemstva v umovakh kryzy [Enterprise development strategy in crisis conditions]: Author's abstract. *Dis... Dr. Econ. Sciences*: 08.06.01. Donets. nats. un-t. Donetsk. [in Ukrainian].
13. Utkina, M. S. (2019) Mozhlyvist vidnesennia tvoriv, stvorenykh sztuchnym intelektom, do obektiv intelektualnoi vlasnosti [The possibility of assigning works created by artificial intelligence to objects of intellectual property]. *Legal horizons - Pravovi horyzonty*, 17, 54-58. [in Ukrainian]
14. Khomenko, L.G. (2000) History of domestic cybernetics and informatics (stages of accumulation of scientific heritage and experience of informatization of society) [Istoriia vitchyzniano kibernetiky ta informatyky (etapy nakoplychennia naukovo spadshchyny ta dosvidu informatyzatsii suspilstva)]: *Abstract. dis... dr ist. Sciences*: 07.00.07. NAS of Ukraine. Research Center science and technology potential and history of science named after H.M. Dobrova. Kyiv. [in Ukrainian]
15. Shishka, N.V. (2021). Artificial intelligence in Ukrainian justice: legal prerequisites for implementation [Shtuchnyi intelekt v ukrainskomu pravosuddi: pravovi peredumovy zaprovadzhennia]. *Legal scientific electronic journal - Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*, 3, 143-145. [in Ukrainian]
16. Shcherbina, B.S., Tkachenko, V.V. (2021). Shtuchnyi intelekt yak subiekt tsyvilnoho prava [Artificial intelligence as a subject of civil law] *Yurydychnyi visnyk.- Legal Bulletin*, 58, 142-148. [in Ukrainian]
17. Kontsepsiia rozvytku sztuchnoho intelektu v Ukraini : Rozporiadzhennia KMU vid 2 hrudnia 2020 r. № 1556-r. [Concept of development of artificial intelligence in Ukraine: Decree of the CMU dated December 2, 2020 No. 1556.] *Verkhovna Rada Ukrainy. Baza «Zakonodavstvo Ukrainy»*. [Verkhovna Rada of Ukraine. Database "Legislation of Ukraine"]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text> [in Ukrainian]

18. Goldman Sachs porakhuvav, skilky robochych mists pid zahrozoiu cherez shtuchnyi intelekt [Goldman Sachs calculated how many jobs are at risk due to artificial intelligence]. *Economic truth - Ekonomichna pravda*. Retrieved from: <https://www.epravda.com.ua/news/2023/03/28/698512/>. [in Ukrainian]

19. Pavlysh O. Kerivnykiv Google, Microsoft i OpenAI zaprosyly do Biloho domu na naradu shchodo bezpeky ShI [Hheads of Google, Microsoft and OpenAI were invited to the White House for a meeting on AI security]. Retrieved from.: <https://www.epravda.com.ua/news/2023/05/3/699734/> [in Ukrainian]

20. Pylypiv I. Krainy G7 vystupaiut za pryiniattia zakoniv dlia rehuliuвання ShI [G7 countries are in favor of adopting laws to regulate AI]. Retrieved from.: <https://www.epravda.com.ua/news/2023/04/30/699615/>. [in Ukrainian]

21. Yevropeyskyi Soiuz upershe dozvoliv avtomatychnyi pereklad presreliziv shtuchnym intelektom [The European Union for the first time allowed automatic translation of press releases by artificial intelligence]. *Yevropeiska pravda - European truth*. Retrieved from.: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2023/06/15/7163764/>. [in Ukrainian].

22. Danshyna K. Trokh zakoniv robototekhniki vzhe zamalo — rozrobnyk ChatGPT proponuie novi pryntsypy keruvannya ShI-tekhnohohiiamy [Three laws of robotics are not enough — the developer of ChatGPT offers new principles of managing AI technologies]. Retrieved from.: <https://itc.ua/ua/novini/rozrobnyk-chatgpt-proponuye-pryntsypy-keruvannya-shi/>. [in Ukrainian]

23. Chyzhykov H. Shtuchnyi intelekt: nichoho osobystoho, prosto biznes [Chyzhikov H. Artificial intelligence: nothing personal, just business]. *Economic truth- Ekonomichna pravda*. Retrieved from.: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/02/2/696630/>. [in Ukrainian].

24. Poia A. Shtuchnyi intelekt zaminyt chastynu redaktoriv vidomoi nimetskoi hazety [Artificial intelligence will replace part of the editors of a well-known German newspaper]. *Ukrainska pravda - Ukrainian Pravda*. Retrieved from.: <https://life.ppravda.com.ua/society/2023/06/20/254979/>. [in Ukrainian]

25. Ziatina, D. (2019). Dokazy i dokazuvannya v hospodarskomu protsesi: novitnia praktyka Kasatsiinoho hospodarskoho sudu [Evidence and proof in the economic process: the latest practice of the Cassation Commercial Court]. *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo - Entrepreneurship, economy and law*, 6, 83–88. [in Ukrainian]

26. Hospodarskyi protsesualnyi kodeks Ukrainy : Zakony Ukrainy vid 6 lystopada 1991 roku № 1798-XII [Economic Procedural Code of Ukraine: Laws of Ukraine dated November 6, 1991 No. 1798-XII]. *Verkhovna Rada Ukrainy. Baza «Zakonodavstvo Ukrainy» - Verkhovna Rada of Ukraine. Database "Legislation of Ukraine"*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text> [in Ukrainian]